

10. Sınıf Tarih Devletleşme Sürecinde Savaşçılar ve Askerler Konu Anlatımı

Osmanlı Devlet'inde Hükümdar

OSMANLI'DA DEVLET ANLAYIŞI

Osmanlı Beyliği, Söğüt ve Domaniç çevresinde Türkiye Selçuklularına bağlı bir uç beyliği olarak kurulmuştu. Bu küçük beylik kısa süre içinde Anadolu ve Balkanlarda egemenlik kuran güçlü bir devlet haline gelmiştir. Osmanlı Devleti bu topraklarda yaşayan farklı dil din, ırk ve kültürden insanlar arasında ayırım yapmadan adaleti sağlamışlardır.

Osmanlı Devleti'nde hükümdarlık anlayışı eski Türk geleneklerine ve İslam hukukuna dayanıyordu. İslam hukukunda hakimiyet Allah'a aitti. Hükümdar, Allah'ın yeryüzündeki vekili olarak insanları adaletle yönetmekle görevliydi. Yönetilenler de hükümdarın emirlerine uymakla yükümlüydü.

Türk devlet geleneğinde de hükümdarlara halkı yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Bu yetkiye "kut" denirdi. Kut, kan yoluyla babadan oğula geçirdi. Bu nedenle hükümdarın bütün erkek çocuklarının hükümdarlık hakkı vardı. Bu anlayışın bir sonucu olarak ülke hükümdar ailesi arasında paylaşılarak yönetilirdi. Bu durum Türk devletlerinin çabuk yıkılmalarının en önemli nedeniydi.

Osmanlı Devleti'nin hükümdar ailesinden kimin tahta çıkacağı konusunda net bir kural yoktu. I. Murat, "Ülke, hanedanın ortak malıdır." anlayışının yerine "Ülke, hükümdar ve oğullarının malıdır." anlayışını getirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde hükümdar ülkenin mutlak hakimi olarak kabul edilirdi. Ancak bu durum onun her istediğini yapabileceği anlamına gelmezdi. Ülkeyi yönetirken şer'i (dinî) ve geçmişten gelen örk (geleneksel) kurallara uymak zorundaydı.

Patışahın Görevleri

- Halkı korumak
- Yönetimi altındaki insanlara karşı adaletli olmak
- Kanunlara uygun olarak ülkeyi yönetmek
- Sınırları güvenlik altına almak
- Ordunun başında seferlere çıkarak ülke topraklarını genişletmek
- Halkın ekonomik ve sosyal refahını sağlamak

Halkın Görevleri

- Kanunlara uymak
- Padişahın emirlerini yerine getirmek
- Vergi vermek

Osmanlı hükümdarları I. Murat dönemine kadar bey ve gazi unvanlarını kullanmışlardır. I. Murat ve sonrasında ise hüdavendigâr, sultan, padişah, han gibi unvanlar da kullanmaya başlamışlardır.

Şehzadelerin Sancağa Çıkarılması

Osmanlı Devleti'nde şehzade denilen hükümdar çocukları sancaklara vali olarak tayin edilirdi. Buna "sancağa çıkma" denirdi. Sancağa çıkma genellikle 12 ile 16 yaş arasında olurdu. Sancağa çıkan şehzadeye lala denilen hocalar yardımcı olurdu. Kütahya, Bursa, İzmit, Amasya ve Manisa önemli şehzade sancaklarıydı. Sancağa çıkma uygulaması ile şehzadelerin yönetim ve askerlik konularda deneyim kazanmaları ve halkı yakından tanımaları amaçlanmıştır.

OSMANLI DEVLET TEŞKİLATI

Osmanlı Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı yetkileri padişahta toplanmıştı. Padişahlar yönetimi kolaylaştırmak için bu yetkilerini çeşitli devlet görevlilerine devretmişlerdir. Ancak bu yetkilerin kullanımında son söz hakkını ellerinde tutmuşlardır.

Orhan Bey döneminden itibaren ülke sınırlarının genişlemesi, nüfusun artması ve işlerin çoğalması bir devlet düzeninin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle Kuruluş Devri padişahları idari, askeri, ekonomik ve hukuki düzenlemeler yaparak devlet teşkilatının kurulup gelişmesini sağlamışlardır.

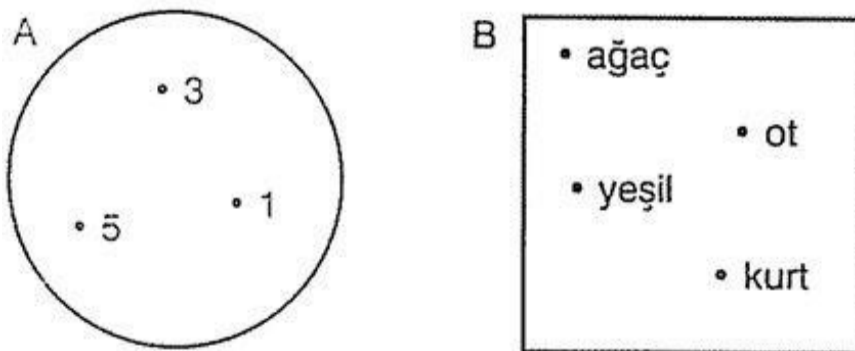
Kuruluş Devri'ndeki Teşkilatlanma Çalışmaları

- Orhan Bey zamanında başkentte devlet işlerinin görüşülüp karara bağlanması amacıyla Sasaniler, Araplar, Selçuklular ve diğer Türk devletleri örnek alınarak Divan-ı Hümayun kurulmuştur.
- I. Murat zamanında beylerbeylik kurularak ülke, yönetim bölümlerine ayrılmıştır. İlk olarak Rumeli Beylerbeyliği kurulmuştur. Eyaletler en büyük yönetim birimi olmuş, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar ise köylere ayrılmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin ilk daimi ve düzenli ordusu Orhan Bey zamanında kurulan Yaya ve Müsellem adı verilen birlikler olmuştur. Bunu I. Murat zamanında Kapıkulu Ocağı'nın kurulması izlemiştir.
- Osmanlılarda denizcilik faaliyetleri Karesioğulları Beyliği'nin alınması ile başlamıştır. Edincik ve Karamürsel'de ilk Osmanlı tersaneleri kurulmuştur. Yıldırım Bayezid zamanında ise Gelibolu Tersanesi kurulmuştur.
- Osmanlılarda ilk para Osman Bey tarafından bastırılan akçedir. Akçe Osmanlı Devleti'nin para birimi olmuştur.
- I. Murat zamanında tımar sistemi kurulmuştur. Dirlik adı verilen devlet toprakları gelirine göre has, zeamet ve tımar şeklinde bölümlere ayrılmıştır.
- Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde eyalet, sancak ve kazalarda davalara bakmak üzere kadılar görevlendirilmiştir.
- İznik'i fetheden Orhan Bey burada ilk Osmanlı medresesini açmıştır. Medreseye müderris olarak, dönemin ünlü bilginlerinden Kayserili Davut atanmıştır. Daha sonra Bursa ve Edirne gibi yerlerde de medreseler açılmıştır.

Kapıkulları (Pençik ve Devşirme Sistemleri)

OSMANLI ORDUSU

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında daimi ve düzenli ordular yoktu. Fetihler; aşiret kuvvetleri, gönüllüler, alperenler ve akıncılar tarafından yapılıyordu. Savaş bittikten sonra herkes işinin başına dönerdi. Sınırların genişlemesiyle birlikte bu kuvvetlerin yetersiz olduğu ortaya çıkınca devamlı savaşa hazır, yaya ve atlı orduların kurulmasına karar verilmiştir.

Kara Ordusu

Yayalar ve Müsellemeler

Orhan Bey zamanında Osmanlı Devleti'nin ilk daimi ve düzenli birlikleri olarak kurulmuştur. Bu birliklerin piyade olanlarına yaya, atlı olanlarına ise müselleme denilmiştir. Orhan Bey ve I. Murat zamanında

gerçekleştirilen fetihlerde bu ordunun önemli katkıları olmuştur. Yaya ve Müsellemere savaş zamanında iki

akçe yevmiye verilirdi. Diğler zamanlarda ise kendilerine verilen çiftlikleri ekip biçerlerdi.

Kapıkulu Ocakları

I. Murat döneminde Osmanlı Devleti'nin sınırları Anadolu ve Balkanlarda geniş bir alana yayıldığından Yaya ve Müsellem ordusu yetersiz kaldı. Bunun üzerine Çandarlı Halil Hayrettin Paşa'nın çabaları ile devşirme usulüne dayanan Kapıkulu Ocakları kuruldu. Kapıkulu Ocakları piyadeler ve süvariler olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktaydı.

Kapıkulu Piyadeleri

Acemi Ocağı

Acemi Oğlanlar Ocağı, Yeniçeri Ocağı'na asker yetiştirmek amacıyla I. Murat döneminde Gelibolu'da Çandarlı Kara Halil Paşa ve Karamanlı Mola Rüstem'in çalışmaları sonucunda kurulmuştur. Osmanlılar Rumeli'ye geçtikten sonra asker ihtiyacı artmıştı. Ancak, Anadolu'dan gelen Türk askerlerin sayısı yetersiz kalıyordu. Bu nedenle 1363'te Pençik Kanunu, Ankara Savaşı'ndan sonra da Devşirme Kanunu çıkarılarak yeni bir asker kaynağı oluşturulmuştur.

Pençik Sistemi: Pençik (beşte bir) Kanunu'na göre, savaşlarda alınan Hristiyan esirlerden beşte biri vergi karşılığı devletin olacaktı. Bu esirler kısa bir eğitimden sonra Yeniçeri Ocağı'na alınıyorlardı. Ancak bir süre sonra bu durumun askeri kurumlarda dil, inanç ve davranış sorunlarına yol açtığı görüldüğünden bu gençlerin bir süre Anadolu'daki Türk ailelerin yanına verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yolla gençlerin İslamiyet, Türkçeyi, Türk örf ve adetlerini öğrenmeleri amaçlanmıştır.

Devşirme Sistemi: Ankara Savaşı'ndan sonra fetihlerin durması nedeniyle esir elde edilemez oldu. Bu nedenle Devşirme Kanunu çıkarılarak daha önce Türk-İslam devletlerindeki uygulamalara benzer şekilde, Hristiyan halkın erkek çocuklarından sadece bir tanesinin alınması kararlaştırıldı. Ancak kanuna göre her ailenin çocuğu alınmazdı. Örneğin tek çocuklu ailenin çocuğu alınmazdı. Bununla birlikte Hristiyan ailelerin pek çoğu çocuğunu gönüllü olarak devlete veriyordu. Çünkü, Yeniçeri olabilmek, devlet kademelerinde görev almak ve önemli mevkilere yükselmek için Acemi Oğlanlar Ocağı'na girmek önemli bir fırsattı.

Devşirme Kanunu'na uygun olarak ihtiyaca göre üç-beş senede, bazen de daha uzun bir sürede Hristiyanlardan 8 ile 18 yaş arasında sağlıklı ve kuvvetlilerinden acemi oğlanı alınmaya başlanmıştır. İlk önceleri Rumeli'de başlayan bu uygulama daha sonra Anadolu'ya da yayılmıştır.

Pençik ya da Devşirme yolu ile toplanan Hristiyan gençler bir Türk ailenin yanında Türkçe öğrenip, Türk ve İslam geleneklerini öğrendikten sonra Acemi Oğlanlar Ocağı'na kaydedilmişlerdir. Bir tür askeri okul olan bu ocakta belli bir süre eğitim gören öğrenciler daha sonra başta Yeniçeri Ocağı olmak üzere diğer ocaklara dağıtılmışlardır.

Yeniçeri Ocağı

Kapıkulu Ocağı içinde en itibarlı ve kalabalık gruptu. Osmanlı padişahları bir numaralı yeniçeri sayılırdı. İlk olarak I. Murat tarafından Edirne'de kurulan yeniçeriler merkezi otoritenin sağlanmasında önemli rol oynamışlardır. Yeniçeriler sayesinde padişahlar uç beylerinin nüfuz ve otoritesini dengelemişlerdir. Yeniçeriler sıkı bir eğitim görürlerdi. Ok, yay, kılıç, kargı, balta ve gürz gibi silahları kullanırlardı. Savaş durumunda merkezde padişahın yanında bulunurlardı. Savaş olmadığı zamanlarda ise İstanbul ve çevresindeki kışlalarda otururlar, divan muhafızlığı yaparlar, İstanbul'un güvenliğini sağlardı. Padişah, ilk defa tahta çıktığında yeniçerilere cülus bahşisi dağıtırdı. Yeniçeriler üç ayda bir ulufe denilen maaş alırlardı. Yeniçeriler, emekli olmadan evlenmezler ve askerlikten başka bir işle uğraşmazlardı.

Cebeci Ocağı

Yeniçerilerin ve askerlerin silahlarının yapımı ve onarımıyla uğraşan teknik bir sınıftı.

Top dökmek ve topçuluğa gerekli malzemeleri hazırlamak görevini yerine getiren bir sınıftı. Osmanlı ordusunda ilk top I. Murat zamanında I. Kosova Savaşı'nda kullanılmıştır. Yıldırım Bayezid zamanında da hem İstanbul kuşatmalarında hem de Niğbolu Savaşı'nda top kullanılmıştır.

Kapıkulu Süvarileri

Süvari, atlı asker demektir. Osmanlı Devleti'nde, Kapıkulu süvarileri en itibarlı askeri birliklerindendi. I. Murat zamanında sipahi ve silahtar adıyla iki bölük halinde kurulmuştur. Kapıkulu süvarileri savaşta padişahın yanında buldukları nurlar, onun tuğ ve silahlarını taşırlar, padişahın ve hâzinenin güvenliğini sağlardı. Yeniçerilerden daha üstün olup daha fazla maaş alırlardı.

Eyalet

Askerleri

Tımarlı

Sipahiler

Osmanlı eyalet askerlerinin en büyük bölümünü tımarlı sipahiler oluşturuyordu. Bunlar tımar sistemi ile yetiştirilen askerlerdi. Bu sistemde savaşta yararlılık gösteren askere dirlik denilen toprakların idaresi verilirdi.

Tımar Sistemi

Tımar Sistemi: I. Murat döneminde, Türkiye Selçuklularında uygulanmış olan ikta sistemi geliştirilerek tımar sistemi adıyla uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde devlete ait topraklardan bir kısmının geliri hizmet karşılığı olarak askerlere ve memurlara verilmiştir.

Osmanlılar fethedilen toprakları devletin malı saymışlardır. Bu topraklardan elde edilen vergi gelirlerinin bir kısmı padişah hasları adıyla merkezi bütçeye bırakılmış, geri kalanları ise dirlik adıyla memur ve askerlerin giderlerine tahsis edilmiştir. Dirlikler üçe ayrılmıştır:

Has: Yıllık geliri yüz bin akçeden fazla olan dirliklerdi. Padişah, hanedan üyeleri, divan üyeleri, beylerbeyi ve san cakbeyi gibi üst düzey yöneticilere verilirdi.

Zeamet: Yıllık geliri yirmi bin ile yüz bin akçe arasında değişen dirliklerdi. Kadı, alaybeyi, divan katipleri, kale dizdarları gibi orta dereceli devlet memurlarına verilirdi.

Tımar: Yıllık geliri üç bin ile yirmi bin akçe arasında değişen dirliklerdi. Alt dereceden devlet memurları ile savaşta yararlılık gösteren askerlere verilirdi.

Tımar sahipleri her üç bin akçe için, zeamet ve has sahipleri ise her beş bin akçe için cebelü adı verilen bir atlı asker beslerdi. Tımarlı sipahiler kanunlara uyduğu sürece tımarı elinden alınmazdı. Ancak sefere gitmeyen sipahinin dirliği elinden alınır, başkasına verilirdi. Bütün dirlik sahipleri kullanım hakkına sahip oldukları toprakları korumak ve yönetmekle görevliydi. Tımarlı sipahiler sancaklardaki kadılar tarafından denetlenirdi.

Dirlik topraklarını ekip biçenler, devlete ödemeleri gereken vergiyi, devletin göstereceği memurlara ve sipahilere öderlerdi. Bir kimse sebepsiz yere üç yıl üst üste toprağını boş bırakır üretim yapmazsa toprakları işletme hakkı elinden alınırdı. Dirlik toprağının vergisini alan kişiler (memur ya da sipahi) bu topraklar üzerinde yaşarlardı ve devlet adına buraları yönetirlerdi.

TIMAR SİSTEMİNİN YARARLARI

İDARİ

- Tımarlı sipahiler buldukları yerlerde bir jandarma gibi asayişle ilgilendiğinden ülke genelinde güvenlik sağlanmıştır.
- Ülkenin en ücra köşesinde bile devlet otoritesi kurulmuş, merkezi otorite güçlü tutulmuştur.

ASKERİ

- Her an savaşa hazır büyük bir atlı askerî birlik yetiştirilmiştir.

EKONOMİK

- Devlet, hazineden para harcamadan önemli bir askeri güç oluşturmuş, hazinenin yükü hafletilmiştir.
- Ülke topraklarının boş kalması engellenerek üretimin artırılması ve devamlılığı sağlanmıştır.
- Aynı toprak üzerinden köylü, tımar sahibi ve yetiştirdiği askerlerin ihtiyaçları karşılanmıştır.

Azaplar

Azap, bekar erkek anlamına gelir. Azap askerleri genellikle savaş zamanında Anadolu'dan toplanan dinç ve kuvvetli Türk gençlerinden oluşturulurdu. Azaplar hafif silahlarla donatılmış yaya askerlerdi.

Akıncılar

Sınırların güvenliğini sağlamak için kurulmuş olan atlı birliklerdir. Çok hızlı hareket ettikleri için bu adı almışlardır. Akıncıların görevi düşman ülkelere akınlar düzenleyerek bilgi toplamak, askeri ve ekonomik kaynaklarına zarar vermek, orduya yol açmak ve pusula kurulumunu önlemektir.

Tamamı Türklerden oluşan akıncılar doğrudan padişaha bağlıydı. Kendilerine yurtluk denilen topraklar verilirdi. Akıncılık babadan oğula geçerdi. Akıncı beyleri Avrupa dillerinden bir ya da birkaç tanesini çok iyi konuşurlar, komşu ülkelerin köy, kasaba ve şehirlerini iyi tanırlandı.

Deniz Kuvvetleri (Donanma)

Osmanlı Devleti ilk zamanlardan itibaren denizcilik faaliyetlerine önem vermiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk donanmasını Karesi Beyliği'nden alınan küçük çaptaki deniz kuvveti oluşturmuştu. Daha sonra Karamürsel, Edincik ve İzmit'te küçük çaplı tersaneler kurularak gemi yapımına başlanmıştır.

Ege ve Akdeniz kıyılarında egemenlik kurmuş olan Aydın, Saruhan, Menteşe ve Hamitoğulları beyliklerinin Osmanlı topraklarına katılması ile bu beyliklerin sahip olduğu savaş ve ticaret gemileri ile tersaneler de Osmanlı hizmetine girmiştir. Bu durum Osmanlıların denizcilikte ilerlemesine önemli katkı sağlamıştır.

Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı donanması önemli ilerlemeler kaydetmiş Sakız ve Eğriboz adaları ile Yunanistan'ın doğusuna seferler düzenlemiştir.

Osmanlı donanması ilk ciddi savaş tecrübesini Mehmet Çelebi zamanında yaşamıştır. 1416'da Gelibolu açıklarında Venediklilerle yapılan deniz savaşı kaybedilmiştir. Bu savaş donanmanın önemini açıkça ortaya koyduğundan yeni tersaneler inşa edilerek yeni gemiler yapılmıştır. II. Murat zamanında Osmanlı donanması önemli bir deniz gücü olan Trabzon Rum İmparatorluğu ile baş edebilecek güce ulaşmıştır.